

kijk en luister naar de republiek

live online 2 november vanuit de balie

teksten gezegd en gelezen
tijdens onze voorstelling van
'de republiek'
in de balie
op maandag 2 november 2020.
(12.00 uur tot ±13.30 uur)

via video-opname 'live' uitgezonden en nog altijd te
bekijken op de facebookpagina van de balie:
[uitzending-2-november-republiek](#)

'retoriek in kort bestek'
het verhaal van mat.

we hebben een live-uitzending van 'de republiek' vanaf
12 uur, na het afgaan van de sirenes. als de sirenes
afgegaan zijn, weten we dat het de eerste maandag van

de nieuwe maand is. deze keer staan we in de grote zaal
van de balie. de salon, waar we al jarenlang onze
republiek uitvoeren, wordt momenteel geschilderd. de
salon wordt geschilderd, omdat daar veel live televisie
gemaakt wordt; de bedoeling is dat door het schilderen
van de salon in een soort van paarsachtige kleur/gloed
onze gezichten meer reliëf en kleur krijgen, dat er meer
diepte in het beeld gaat ontstaan. het beeld dat
uitgezonden wordt, moet goed zijn; moet grafisch zijn. en
niet te licht zodat het overstuurt. ik sta vroeg op, omdat ik
de sleutels van de volkswagen moet ophalen. de sleutels
van de auto liggen op de singel, de volkswagen staat bij
het molenpad tegenover een café, ik kom van de
mauritskade. als ik de sleutels opgehaald heb, kom ik,
wandeland naar de volkswagen bij het molenpad, j. en a.
en hond k. tegen. 'wat ga je doen?' 'ik ga de auto
ophalen, ik heb het koffieapparaat aangezet'. als de auto
op de singel is, laden j. en m. in; we hebben de 3
gebruikelijke chinese spilstoelen in de vrachtwagen laten
staan; we nemen 2 andere chinese stoelen mee, en nog
wat extra latten, en wat platen karton, omdat we niet
weten hoe de achtergrond in de grote zaal zal zijn; we
moeten het decor misschien iets anders schikken. we
rijden naar de balie en willen aan de zijkant bij de grote
zaal uitladen. 'waar zijn de anderen?' vraagt j. aan m. 'die
komen vanzelf altijd wel' zegt m. tegen j. er staat aan de
zijkant van de balie een grote vrachtwagen met
bouwmaterialen. m. vraagt aan de chauffeur, of die
misschien iets naar voren kan, zodat we bij de deuren van
de zijkant van de balie kunnen uitladen. 'je moet effe
heel goed luisteren, naar wat ik tegen je zeg, maar ik ga
effe naar voren, maar dan ga ik naar achter en dan
verplaats ik de auto niet meer'. m. aarzelt en zegt tegen j.:
'we laten de auto wel hier staan', waarop de chauffeur
zegt: 'dat zou ik niet doen', waarop m. zegt 'misschien

kun je de auto effe toch iets naar voren zetten', waarop de chauffeur zegt: 'je moet nu effe heel goed luisteren, ik heb je één keer gezegd, dat ik de auto effe naar achteren wil zetten, maar als jij niet luister...'. waarop m. zegt: 'we laten de auto daar definitief staan', waarop de chauffeur iets wil zeggen: 'je moet nu ff heel goed luisteren naar wat ik tegen je gezegd heb...'. m. niks zegt en de volkswagen laat staan, zodat er niks meer kan en de chauffeur zuchtend de grote vrachtwagen effe naar voren zet, de volkswagen naar de zijkant van de deuren van de grote zaal rijdt, de vrachtwagen een stukje naar achter rijdt, iedereen zijn werk kan doen en m. bij zichzelf denkt: 'de volgende keer steek ik zijn ogen uit'.

ronald van de techniek en victor van de techniek zijn bezig in de zaal om de camera's neer te zetten, de microfoons te plaatsen. we besluiten het projectiescherm weg te halen. j. en m. plaatsen, schikken de matten, de stoelen, de landkaart, de stokken, de chinese tafel, het ronde tafeltje, de karaffen met water, de glazen. j. en m. krijgen allebei een headset, omdat er maar 2 chinese stoelen zijn waar een microfoon naartoe gebogen staat. en als we blijven staan en rondlopen we 'buiten bereik' staan. ook omdat we in een andere zaal zijn en ook zomaar om eens een keer te proberen. iedereen druppelt binnen, muzikanten, toneelspelers, dramaturgen. we komen elkaar tegen. er wordt koffie en thee gehaald. het is twaalf uur, de republiek begint.

'we staan in de grote zaal'. (lange pauze) het is een retorische opmerking (lange stilte, intussen muziek van een contrabas en een jazzgitaar), het is alsof we dit niet net hebben neergezet'.

dialogo m/j
(deels door de muziek heen)

zijn er de laatste tijd nog dingen gebeurd, waarvan je dacht: die zijn uitzonderlijk.

eh nee, wacht even, eigenlijk nee.

hoe zo nee, kun je niks bedenken.
het is natuurlijk wel een afspraak.

ik vraag aan jou: zijn er nog dingen gebeurd die uitzonderlijk zijn.

jawel, op het moment, ik was naar een voorstelling...

je gaat het toch niet over andere voorstellingen hebben...

nee, nee, en die voorstelling was afgelopen en toen zeiden ze, je kunt nog een beetje in de zaal kijken als je wilt, maar ik werd een beetje bang.

bang.

ja bang.

waarvoor.

een beetje kijken in de zaal na afloop, dat is toch griezelig.

waarom is dat griezelig.

en toen ben ik naar buiten gegaan.

waarom is dat griezelig.

en toen was de straat leeg.

waarom is dat griezelig

ja, dan moet je gaan kijken naar dingen.
ik vond het een gentle uitnodiging, maar
ingewikkeld.
en toen liep ik de straat op en de straat was volledig
leeg.

leeg.

ja leeg. je komt al raar binnen, je maakt iets raars
mee, je maakt nog iets raars mee en dan maak je
weer iets raars mee.
dat is eigenlijk te veel, er is geen plek waar je kunt
normaliseren.
en dus moet je dan weer naar huis en daar
normaliseer je dan.

vandaar dat je zei: ik heb niks uitzonderlijks
meegemaakt.

ja.

de muziek die wordt gespeeld:

1^e: compositie 'april in paris': **vernon duke**

2^e: 'i see a smile': **stef van es**

3^e: 'misterioso': **thelonius monk**

4^e: 'corcovado': **carlos jobim**

5^e: 'last days of narcissus': **stef van es**

uitvoerenden:

nadia basurto

stef van es

mark haanstra

jan joris lamers:

k. michel

uit: '**& rol door**' (2020)

duwen deur klemt

op het bordje staat 'duwen deur klemt'
– onweerstaanbaar – een korte schouderstoot
en we vliegen naar binnen, rollen een trap af
voorover het podium op, krabbelen overeind.
'aha' zegt de spreker 'daar is de hamvraag.'
ik kijk naar de mensen, verbouwereerd.

soms is het moeilijk om te kiezen welke
knopen door te hakken, waar de rotonde
te verlaten, wie uit de luchtballon te gooien
welke hand te bijten, welk signaal te negeren.

in de wachtruimte zit ik op een plastic stoel
waarvan het gepiep de sfeer goed vertolkt,
vul de vragenlijst in en een kruiswoord
dat op een hinkelvloer lijkt, een urnenmuur

het vakkenpatroon van de kampeerweide
voor de windhoos over ons heen tolde.

toen ik als ober werkte had je bij de keuken
twee klapdeuren, links voor in rechts voor uit
vaak kruisten wij elkaar daar 'filmster'
gaven dan tips 'elf is toeter' en knipogen
'ze eten het op' terwijl de deuren klaptten.

later hoorde ik op het podium de ene acteur
tegen de andere zeggen: 'hou toch je mond
je stoort de mensen bij het luisteren.'

(achterin staat vermeld: 'de slotregels van 'duwen deur klemt' heb ik horen
uitspreken door jan joris lamers en matthias de koning tijdens een voorstelling
van maatschappij discordia, een altijd inspirerend gezelschap.')

matthias de koning:

jan eijkelboom

uit: 'tot zo ver' (2002)

'het arsenaal' (2000)

tegenlicht

straks mag de winterzon weer ondergaan
maar nu vernist hij nog de daklijst
van voorname huizen.

en laat het daarbij niet: een goudlawine
vult de straat, verpulvert
wederzijds de gevels.

de automobilist rukt zijn vizier
in aller ijl omlaag, de wandelaar
doet een stap, opzij, krijgt zo
zijn perspectief terug:

kijk, daar fietst een heel gewone engel.

alexander nieuwenhuis

fragment uit: 'winterthuriana' (2020)

in de nacht ging ik kijken of de rivier er nog was. het was
maanloos en de lantaarnpalen stonden op enorme
afstanden van elkaar verwijderd. ik paste op om te zorgen
dat ik nergens op stond, een slapende slang of een stuk
gebroken glas die mijn teen open zou rijten, maar de
lantaarnpalen hielpen minder dan je zou denken. ogen
die aan het donker gewend zijn zien veel meer dan ogen
die steeds herinnerd worden aan het licht. toen ik het
stromende water traag weer langs de oever zag gaan
dacht ik over wat er sinds mijn aankomst allemaal was
gebeurd. aan de vochtige hitte die me omhulde het
moment dat ik uit het vliegtuig stapte, die me sindsdien
was blijven omhullen en mijn lichaam had doen
ontspannen op een manier waar ik blijkbaar lang naar
had verlangd. ik dacht aan de eerste dagen in cartagena,
mijn hotel in getsemani, de vishaken die je daar op de
markt kon kopen die groter waren dan mijn vlakke hand
en aan het kleine goudmuseum bij het plaza bolivar waar
op de muur een oude inheemse tekst staat geschreven
'goud is het zweet van de zon, zilver de tranen van de
maan'. er was daar een ronde kamer waar toen ik door
een zwart gordijn naar binnen ging een zacht licht
opkwam dat de gouden beelden die rondom rond en van
de grond tot het plafond stonden opgesteld met een
mysterieuze glans omhulde die, zo stelde ik me voor, ook
op mij afstraalde. ik las de teksten die naast de zeldzame
beeldjes hingen over hoe bij de inauguratie van de
leiders van de muisca stam hun hele lichaam met
goudstof werd bedekt en ze met gouden sieraden werden

omhangen. de hele nacht speelden de muisca muziek rond het guatavita meer en als de ochtendzon verscheen sprong de nieuwe leider vanaf een vlot in het midden van het meer daarbij een gouden wolk in het water verspreidend. toen ik net na sluitingstijd uit het museum kwam hoorde ik op het plaza bolivar duizenden zwaluwen krijsen. ze kwamen van overal en ontmoetten elkaar in de lucht boven het plein. daar vlogen ze rond in duizelingwekkende spiralen totdat ze plotseling, alsof door een wervelwind bevangen, afdaalden naar de bomen op het plein en de jonge vrouwen hun paraplu's uitklapten om zich tegen hun schijt te beschermen. cartagena, 's nachts was het veel te heet om te slapen en dwaalde ik vaak rusteloos over straat. overal waren dronken, zingende mensen en gingen de zwarte paardenkoetsen vliegensvlug door de krachtige chaos van de stad. bij puerto de reloj stonden de drugsdealers en de prostituees die je alles konden bieden wat je wilde. ik wilde niets, of dat deed ik mezelf toch denken, maar hun aanwezigheid alleen al bracht me in een diepe staat van opwinding die vol was van tropische krachten en verder leek te gaan dan deze aardse werkelijkheid. in die staat zat ik op een nacht naar de bootjes in de haven te kijken toen ik een jonge kogi in het opkomende zonlicht zag staan. hij droeg witte kleren en had een poporo, een soort traditionele kalebas, in de hand waarin hij lijnsteen vermengd met speeksel tot gruis vermaalde en daarvan een steeds groeiende laag aanbracht op de buitenkant. ik hoorde hoe de jongen zacht in zichzelf aan het zingen was en het leek wel alsof hij uit de grond was geschoten als een boom en de hele omgeving, de boten, het water, de boulevard, de prostituees, de drugsdealers, de zwarte koetsen, de voorbijkomende auto's, de vervagende nacht en ook het puerto de reloj omvatte. toen hij zich omdraaide twijfelde ik een kort moment maar toch liep ik

achter hem aan en veranderde op die manier mijn leven. daarvoor had ik mijn tijd verdaan met zoeken in archieven naar bronnen die getuigden van humboldt's aanwezigheid. nu en dan vond ik een origineel waarvan ik dacht dat het nog niet gekend was maar in essentie was er weinig opwindends in de archieven te vinden. en wat verwachtte ik eigenlijk van archieven? na mijn ontmoeting met emmanuel kocht ik een motor en ging een heel andere geschiedenis achterna. in de paar uur die we samen doorbrachten vertelde hij verhalen die soms veel te mooi en dan weer veel te pijnlijk waren als ze gingen over wat de europeanen hier allemaal hadden verricht. verhalen die wel moesten kloppen omdat niemand op eigen houtje zulke absurde wreedheden zou kunnen bedenken. zoals die mooie vrouw uit bacalan die haar man trouw gezworen had maar wist dat ze de eed niet zou kunnen houden toen de spanjaarden haar dorp binnenvielen en zichzelf dus maar ophing. als straf daarvoor werd zij door de spanjaarden in stukken gesneden en aan hun honden gevoerd. iets dat ik daarvoor nooit had geweten en dat in mij een diepe, snijdende pijn teweeg bracht. er zat een onvoorstelbare kalmte in de manier waarop emmanuel hierover sprak, alsof die hele geschiedenis door hem al was aanvaard, hij simpelweg afwachtte totdat de ergste gevolgen ervan voorbij zouden zijn en ook alsof die periode van 500 jaar niet meer dan een kleine rimpeling was in het grotere plaatje. voor we uit elkaar gingen liet hij mij een spoel gouddraad zien van wel 400 kilometer lang die hij losjes in zijn rugtas droeg. in de sierra nevada de santa marta liggen onze heilige plaatsen, zei hij, waar we offers brengen aan de aarde. met deze gouden draad gaan we ze met elkaar in contact brengen en op die manier het evenwicht herstellen. goud, hij keek me indringend aan, slijt niet.

de rivier bleef maar stromen en het geluid van de jungle klonk angstaanjagend zoals iedere nacht. een kakofonie van gepijnigde zielen die telkens bij zonsondergang weer losbarstte en de hele nacht aanhield. humboldt vroeg zich af waarom het kabaal de ene nacht zo veel luider was dan de andere en zijn gids dacht dat het met de maan te maken had. maar humboldt wees die verklaring af en dacht dat het kabaal een heldere, begrijpelijke oorzaak moest hebben. volgens hem achtervolgde de jaguar bijvoorbeeld een groepje de tapirs die de bosjes inrennen en de apen wakker maken die beginnen te schreeuwen en daardoor de vogels wekken. voorwaar, een overzichtelijk wereldbeeld. vannacht zijn de geluiden krachtiger dan gisteren, zoveel is zeker, besloot ik. en er was iets in die nachtelijke chaos die me ertoe dreef om verder stroomopwaarts te gaan lopen.

de maan stond laag op de hemel een zachte glinstering op het water gevend. ik liep een houten pier op die hoog boven het water de rivier in stak en ging op het randje zitten. heel ver weg klonk een geweerschot, in het bos aan de overkant vlogen vuurvliegjes en ik hoorde het stromende water heel dichtbij. wie op wie schoot bleef onduidelijk en ik vroeg me af wanneer ik simon eigenlijk voor het eerst was tegengekomen, of het op de pier van de muelle de colombia was geweest of bij de watervallen van puerto ayacucho toen ik op zoek was naar de grot waar humboldt de lijken had geroofd. of had ik de argentijn met zijn licht bruine, afritsbare broek, gitzwarte haren en zijn geoliede leren hoed ontmoet op het strand van teyumakke, de avond voordat de kogi begonnen aan hun 400 kilometer lange tocht door de sierra? hoe dan ook, simon had me zonder twijfel over de remora-vis verteld die door een schijf in zijn hoofd zich vast zuigt aan de haaien en op de manier een tijdje met hun mee reist. hij was deze vis tegengekomen lezend over de arawak die

een manier hadden om met deze vis schildpadden te vangen. ze temden de remora zo dat hij een touwtje rond zijn staart tolereerde, lieten hem dan achter een schildpad aan zwemmen en zich vastzuigen waarna ze het dier binnenhaalden en zijn vlees aten. ook gebruikten de arawak plantenmengsels om vissen te verlammen waardoor ze grote hoeveelheden konden oogsten als ware het planten in het veld en vingden ze watervogels door zich in grote kalebassen te verbergen die zachtjes op het water leken te drijven waardoor ze de vogels een voor een geruisloos konden vangen zonder de rest te verstoren. de arawak, zei simon, hadden voor colombus kwam een prima leven.

vincent van den berg

michel de la montaigne

fragmenten uit: 'over de kunst van het gesprek'
'essays' (circa 1580)

domheid is een slechte eigenschap; maar domheid niet kunnen verdragen en je erover opvreten van ergernis, zoals ik doe, dat is ook een soort ziekte, die nauwelijks minder hinderlijk is dan domheid; en het is deze fout waarvan ik mijzelf bij deze wil betichten. met veel gemak en vrijmoedigheid ga ik gesprekken en discussies aan, temeer daar vooropgezette meningen bij mij geen geschikte bodem vinden om in door te dringen en diep te wortelen. van geen enkele bewering sta ik versteld; door geen enkele overtuiging, hoezeer ook in strijd met de mijne, word ik gekwetst. hoe onbeduidend of buitensporig een gedachte ook is, ik zie haar als een natuurlijk produkt van de menselijke geest. laten mensen als wij, die hun verstand het recht ontzeggen om oordelen te vellen, meningen die van de onze afwijken

welwillend benaderen en laten we, ook als we ze geen bijval verlenen, niet aarzelen ze ons oor te lenen. wanneer de ene schaal van de balans volkomen leeg is, mag de andere wat mij betreft wel wat op en neer gaan onder het gewicht van de hersenschimmen van oude vrouwtjes. zo denk ik dat niemand het me kwalijk zal nemen wanneer ik liever een oneven dan een even getal neem, de voorkeur geef aan de donderdag boven de vrijdag, dat ik aan tafel liever de twaalfde of veertiende dan de dertiende wil zijn, dat ik, wanneer ik op reis ben en een haas zie, deze liever langs de weg dan er dwars over zie lopen en dat ik bij het aandoen van mijn schoenen liever eerst de linkervoet uitsteek dan de rechter. al deze verzinsels, waaraan de mensen om ons heen geloof hechten, verdienen het dat we ze ten minste aanhoren. en ook al wegen ze voor mij slechts op tegen een lege schaal, ze wegen toch iets. zo zijn ook de ongegronde meningen van het volk van een zodanige aard, dat ze qua gewicht iets meer zijn dan niets. en wie zichzelf niet toestaat zover te gaan, vervalt om bijgelovigheid te vermijden misschien tot een andere fout, namelijk koppigheid.

wanneer de meningen botsen word ik dus niet beledigd of geïrriteerd; het maakt me slechts alert en het oefent mijn denken.

(...)

kortom, iedere aanval die rechtstreeks en volgens de regels is accepteer ik en vind ik goed, maar ik kan het absoluut niet hebben wanneer hij niet in de vereiste vorm gedaan wordt. het maakt mij weinig uit over welk onderwerp het gaat; alle opvattingen zijn mij hetzelfde en het laat me nagenoeg onverschillig wie wint. als de discussie ordelijk gevoerd wordt, kan ik rustig een hele dag in alle vrede blijven debatteren. want meer nog dan kracht en scherpzinnigheid verlang ik orde: de orde die

men dagelijks kan waarnemen in de twistgesprekken onder herders of loopjongens, maar bij ons nooit. wanneer bij hen een gesprek uit de hand loopt, is het daarin dat ze onbeleefd worden; dat is bij ons niet anders. maar hun misbaar en ongeduld brengen hen niet van hun onderwerp af: ze houden de lijn van het gesprek vast. ook al wachten ze hun beurt niet af en vallen ze elkaar in de rede, ze begrijpen elkaar in ieder geval wel. voor mij is ieder antwoord dat ter zake is volkomen in orde. maar wanneer de discussie ondoorzichtig en wanordelijk wordt, laat ik het onderwerp los, houd geërgerd en fanatiek aan de regels vast en verval daarbij tot zo'n halsstarrige, hatelijke en bazige stijl van discussiëren, dat ik er later van moet blozen. (...)

voor onze twistgesprekken zouden dezelfde verboden en straffen moeten gelden als voor andere verbale misdrijven. wat een slechtheid wordt er niet door opgewekt en opgehoopt, daar ze immers altijd worden ingegeven en beheerst door woede! eerst bestrijden we de argumenten en dan beginnen we tegen de mensen. discussiëren wordt ons alleen maar geleerd om tegen te spreken, en als iedereen tegensprekt en tegengesproken wordt is de uitkomst van het debat dat de waarheid vernietigd wordt en verloren gaat. (...) welke grotere overwinning verwacht u te behalen dan uw vijand bij te brengen dat hij niet tegen u opkan? wanneer u de overwinning behaalt doordat uw bewering sterker is, is het de waarheid die wint. wanneer u wint door uw methode en stijl, bent u de overwinnaar. (...) het werkelijke doel van de jacht is de opwinding en het jagen zelf: wanneer we daarbij slecht en ondoeltreffend te werk gaan, zijn we niet te verontschuldigen; iets anders is het wanneer we niets kunnen vangen; want we zijn geboren om de waarheid te zoeken; haar te bezitten is voorbehouden aan een grotere macht. de waarheid is niet

in diepe afgronden verborgen, zoals democritus zei, maar eerder op oneindige hoogte, in de goddelijke kennis. de wereld is slechts een school van onderzoek. het gaat er niet om wie de ring steekt maar wie de mooiste aanloop neemt. iemand die ware dingen zegt, kan net zo goed een zot zijn als iemand die onware dingen zegt: want het gaat ons om de manier waarop het gezegd wordt en niet om wat er gezegd wordt.

(...)

iedereen kan iets waars zeggen, maar om het met ordelijkheid, wijsheid en talent te doen, dat kunnen maar weinigen. daarom erger ik mij niet aan onjuistheden die voortkomen uit onwetendheid, maar aan dom geklets. vaak heb ik voor mij voordelige transacties afgebroken vanwege het niet ter zake doende geharrewar van degenen met wie ik zaken deed. over de fouten, gemaakt door degenen die onder mijn gezag staan, heb ik mij niet eenmaal in een heel jaar opgewonden, maar over de ezelachtige halsstarrigheid en beestachtige stompzinnigheid van hun beweringen, excuses en verdedigingen staan we dagelijks op het punt elkaar in de haren te vliegen. ze begrijpen nooit wat hun gezegd wordt, en ook niet waarom, en antwoorden dienovereenkomstig. het is om wanhopig van te worden. ik voel mij nooit zo hard en pijnlijk voor het hoofd gestoten als door de botte kop van een ander. ik schik mij veel liever in de fouten van mijn mensen dan in hun gedachteloosheid, hun gezeur en hun stupiditeit. laat ze minder doen, als ze maar kunnen wat ze doen. je blijft altijd nog de hoop koesteren hun wil te prikkelen. maar van een boomstronk valt nu eenmaal weinig goeds te verwachten en te genieten.

maar als ikzelf de dingen nu eens anders zie dan ze zijn? dat is immers mogelijk. daarom neem ik het mijzelf

kwalijk dat ik er niet tegen kan, en ben ik vóór alles van mening dat ongeduld even afkeurenswaardig is bij iemand die gelijk heeft als bij iemand die ongelijk heeft, want alleen een zuur en heerszuchtig karakter kan geen enkele manier van doen verdragen die anders is dan de zijne, en verder dat er waarlijk geen groter, onuitroeibaarder en zonderlinger dwaasheid bestaat dan zich druk en kwaad te maken over de dwaasheden van de wereld om ons heen, want die dwaasheid maakt dat we ons vooral aan onszelf ergeren. ook die wijsgeer uit lang vervlogen tijden (heraclitus) zou het immers nooit aan redenen ontbroken hebben om te wenen zolang hij maar over zichzelf nadacht. toen myson (een eenvoudige boer uit phocides, door plato gerekend tot de zeven wijzen, in plaats van periandros), een van de zeven wijzen, die qua instelling op timon en democritus leek, werd gevraagd waarom hij in zichzelf lachte, antwoordde hij: 'om het feit dat ik in m'n eentje lach'.

hoeveel dingen zeg en antwoord ik niet dagelijks die in mijn eigen ogen dwaas zijn, en hoe veel vaker nog zal ik dat waarschijnlijk in de ogen van anderen doen! en als ik zelf over zulke domheden mijn tong wel kan afbijten, wat moeten anderen dan niet? kortom, we moeten leven met de levenden en de rivier onder de brug door laten stromen zonder er zorgen over te hebben, en er in ieder geval niet door uit ons doen te raken. want wees nu eerlijk: waarom irriteert het ons niet wanneer we iemand met een krom en misvormd lichaam tegenkomen, maar kunnen we de confrontatie met een verwrongen geest niet verdragen zonder in woede te ontsteken? deze misplaatste strengheid ligt meer aan de criticus dan aan de fout. laat op ieders lip liggen wat plato gezegd heeft: "dat ik iets niet in orde vind, komt dat niet doordat ik zelf niet in orde ben?" ligt de fout niet bij mijzelf? is het niet

mogelijk dat mijn kritiek zich tegen mijzelf keert? wat een wijs en goddelijk motto, dat de mensheid kastijdt voor haar meest gangbare en meest universele fout! en niet alleen de verwijten die wij elkaar maken maar ook onze redeneringen en argumenten bij controversiële kwesties kunnen, omgekeerd, tegen onszelf ingebracht worden en zo lopen we in ons eigen zwaard. hiervan zijn ons uit de oudheid heel wat belangwekkende voorbeelden nagelaten. het is ook zeer geestrijk en treffend onder woorden gebracht door degene die de volgende regel bedacht:

stercus cuique suum bene olet. (ieder vindt dat zijn eigen drek lekker ruikt (oud spreekwoord)).

margijn bosch:
fernando pessoa

uit: 'kroniek van een leven dat voorbijgaat' (1906)
vertaling: michael stoker

momenteel spookt er een idee voor een verhaal door mijn hoofd. het gaat over een man die lijdt aan het type persoonlijke tragiek dat voortkomt uit een extreme verlegenheid en op een dag vanachter zijn masker aan een ander gemaskerd mens de meest intieme, verborgen, ondenkbare dingen zou onthullen over zijn tragische en eenzame leven. en, hoewel geen enkel detail in zijn relaas zou prijsgeven wie hij werkelijk was, hij zelfs een andere stem zou opzetten en er nauwelijks acht op sloeg wie er precies naar hem zat te luisteren, kon hij toch genieten van de vergezochte sensatie dat er ergens in de wereld iemand was die hem beter kende dan zijn meest intieme en volmaakte vriend. terwijl hij over straat liep, vroeg hij zich daarom bij elke voorbijganger af of dit misschien degene was aan wie hij op een dag verscholen

achter zijn masker zijn meest intieme levensverhaal zou vertellen. zo ontstond er bij hem een hernieuwde interesse in ieder mens, want elk van hen kon zomaar zijn unieke en nu nog onbekende vertrouweling blijken te zijn. zijn ultieme triomf zou er dan uit bestaan dat het intens droevige levensverhaal dat hij hem zou vertellen van a tot z gelogen was.

jair stranders:
fernando pessoa
uit: --(1930)
vertaling: harry lemmens.

ik weet niet hoeveel zielen ik heb

ik weet niet hoeveel zielen ik heb.
telkens weer word ik ontbonden.
het is alsof ik voortdurend wegeb.
ik heb me nooit gezien of gevonden.
ik heb alleen de ziel van al dat zijn.
en wie een ziel heeft kan niet stil zijn.
wie ziet is slechts wat hij ziet,
wie voelt is zichzelf niet.

als ik let op wat ik ben en waarneem,
word ik hen en niet meer mezelf.
alles wat ik droom of me voorneem
gaat uit van waar ik het opdelf.
ik ben mijn eigen toneel,
ik kijk hoe ik daar speel
en alleen en gespleten rondren,
ik voel mezelf niet waar ik ben.

daarom lees ik verstrooid,
als bladzijden mijn bestaan.
wat later komt weet ik nooit,

wat voorbij is laat ik gaan.
in de kantlijn van wat ik lees
teken ik aan wat bij me oprees.
ik herlees het en zeg 'was ik dat?'
god weet het: hij schreef op dat blad.

miranda prein &
annet kouwenhoven
martin reints
essay
uit: 'wildcamera' (2017)

ijsberen

hannah arendt staat achter een lessenaar in een
collegezaal. ludwig wittgenstein, ook in een collegezaal,
loopt heen en weer over het podium. martin heidegger
zit in een oude crapaud en staart in het vuur. paul
feyerabend zit in een snelle auto.

aristoteles is wandelend in gesprek. hij gebruikt de
wandelgang van het lykeion in athene, de peripatos. zijn
volgelingen zijn peripatetici. hun werk: hardop denken
terwijl ze wandelen door de zuilengang.

wandelen is goed voor het gesprek en goed voor het
denken. aristoteles bouwt, al wandelend, een
gedachtegang op. arendt, heidegger en feyerabend
hebben het over de eindpunten van hun
gedachtegangen: hun conclusies, hun
probleemstellingen, de uitkomst van hun overwegingen.
wittgenstein loopt heen en weer langs wat hem
bezighoudt.

het is lastig waar te nemen wat er in je hoofd gebeurt. ik
neem er nauwelijks zogenoemde gedachten waar. ik zie
reeksen van beelden, ik hoor zinnestukjes en muziek, en
alles gaat langs en door elkaar heen. soms schieten er
zinnestukjes zo snel langs dat ik niet merk uit welke woorden
ze bestaan. ik zie films van droombeelden, ik hoor mijn
eigen stem en soms hoor ik andere stemmen. dat dan
vooral vlak voordat de slaap komt, wanneer ik naar
flarden van gesprekken luister. alsof ze in een andere
kamer worden gevoerd en de deuren openstaan.

volgens diderot is de mens een-voelend, overpeinzend,
denkend wezen, dat vrij over het aardoppervlak wandelt.
bij de grote encyclopedist vallen denken en praten
ongeveer samen: hij noemt voelen, overpeinzen en
denken in één adem, en heeft het daarna meteen over
het wandelen. dat dat in vrijheid gebeurt, noemt hij. een
menselijke eigenschap.

de beeldspraak waarmee het denken wordt beschreven is
aan het lopen en het wandelen ontleend. je laat je
gedachten de vrije loop, je zet stappen in een betoog, je
vat een gedachtegang samen, je vergelijking gaat mank,
je hinkt op een paar gedachten, je loopt steeds tegen
dezelfde vraag op. het denken gaat op eenzelfde manier
als het lichaam gaat. wittgenstein schreef in een van zijn
dagboeken: 'ik lanterfant graag.'

ijsberen is een bijzondere vorm van wandelen. het woord
is opgekomen bij bezoekers van de dierentuin. in het wnt
luit de omschrijving: 'rusteloos maar met regelmaat
heen en weer lopen, in zijne kamer op en neer lopen
(gelijk een gevangen ijsbeer in zijn hok)'.
'

voor zover ik weet, bestaat 'ijsberen' niet in andere talen. russen, friezen, engelsen, spanjaarden en Duitsers hebben het over 'op en neer lopen'. in Frankrijk en Italië wordt net als in Nederland aan de dierentuin gedacht, maar niet aan ijsberen. in Frankrijk 'doe je zoals de beer in de kooi', in Italië 'maak je de wendingen van de leeuw'. waarom in Nederland de keuze is gevallen op de ijsbeer, weet ik niet.

komende generaties zullen het begrip vreemd gaan vinden. want om te concurreren met de pretparken hebben alle dierentuinen nu gigantische aquaria aangelegd. vroeger zaten de ijsberen in een hok, en daar konden ze via een betonnen ijsberg uit om in een stukje water te plonzen. nu kun je door ruiten langer dan tien meter het trage zwemmen van het grootste roofdier van de noordpool bestuderen, terwijl de ijsbeer vanaf zijn kant studie maakt van de slentergang van zijn enige vijand. tegen de tijd dat dit de gewone manier is om de ijsbeer te zien, zal het werkwoord 'ijsberen' vreemder zijn dan het eigenlijk nu al is.

volgens het chronologisch woordenboek van Nicoline van der Sijs dateert het oudste citaat met het woord 'ijsberen' uit 1897. het woord was nog zo ongebruikelijk dat het tussen aanhalingstekens stond: 'dit "ijsberen"(...) werd dubbel vervelend doordat het gepaard ging met een hinderlijk kraken van de nieuwe bruine wandelschoenen'. voor mij betekende deze vondst het einde van de

veronderstelling waarmee ik lang geleden begon dit mooie woord te overpeinzen. Ik dacht namelijk dat het uit een achttiende-eeuws Nederlands scheepsjournaal kwam. zo'n jong woord nog, en nu al haast archaïsch!

het ijsberende lichaam beweegt zich in allerlei opzichten net zoals het wandelende lichaam. maar de verschillen zijn zo groot dat ik vermoed dat je op een andere manier denkt wanneer je ijsbeert dan wanneer je wandelt.

verdeel je de werkwoorden zoals klooster, verkuyl en luif in hun inleiding tot de syntaxis in handelingswerkwoorden en niet-handelingswerkwoorden, dan blijkt een belangrijk verschil. je kunt beloven en vergeten te wandelen. wandelen is dus een handelingswerkwoord. 'arend vergat te wandelen' is net zo'n gewoon zinnetje als 'arend vergat te lopen, te hollen of te rennen'. maar je kunt niet beloven of vergeten te ijsberen. 'berend beloofde te ijsberen' is onzin. behalve natuurlijk op het toneel. een regisseur kan tegen een toneelspeler zeggen: 'vergeet niet te ijsberen.' op het toneel kan alles.

er is ook een toets met 'afraden'. je kunt zeggen: 'arend wandelde hoewel ik het hem afried.' maar toch niet: 'berend ijsbeerde, hoewel ik het hem afried.'

Ijsberen heeft ook geen richting, en kan daarom niet worden vervoegd met 'zijn'. Jan Luif liet me weten: je kunt wel zeggen 'hij is langs het huis gewandeld', maar niet 'hij is langs het huis geijsbeerd'. Ijsberen wordt daarom nooit met zijn vervoegd. je bent vana naar b gelopen, maar je hebt geijsbeerd.

ijsberen is dus geen handelingswerkwoord. maar wat houdt dat in? Ik denk dat ijsberen iets is wat je doet zonder ertoe te besluiten. het ene moment zit je te schrijven en het volgende moment sta je op, zonder het echt te merken, zonder afweging van voor- en nadelen,

en je begint een cirkel- of ellipsvormige route in je kamer af te leggen. alsof het lichaam er zelf toe heeft besloten, zoals het ook meestal zelf besluit in slaap te vallen of wakker te worden.

kun je je herinneren geïjsbeerd te hebben? wanneer was dat voor het laatst? hoe vaak per dag, per maand, per jaar doe je het?

je kunt in gezelschap wandelen, lopen, hollen en rennen, maar ijsberen gaat niet met zijn tweeën of met nog meer mensen. zelfs niet als je in een conferentieoord bent om in gezelschap rustig ergens over na te denken, en waar de schaamte om gezamenlijk iets raars te doen overboord is gezet. het is een eenzame bezigheid bij uitstek.

volgens mij doe je het ook niet als er andere mensen in de omgeving zijn. het wnt geeft een rare voorbeeldzin: 'houd toch op met dat ijsberen, 't maakt me zoo moe.' het is al vreemd als je zou ijsberen terwijl er iemand naar staat te kijken. en het is ook nogal vreemd als je ermee zou doorgaan terwijl je gezelschap zich eraan ergert. maar het lijkt me echt krankzinnig dat iemand moe zou worden van andermans ijsberen. het lijkt me een geforceerde zin.

kamagurka ziet het ook zo, denk ik. hij heeft een man getekend die loopt te ijsberen en een vrouw die op een stoel zit. zij zegt: 'hou toch eens op met dat ijsberen, ik word er helemaal gek van!' daarop zegt hij: 'iemand moet het doen!'

in zijn de praktijk van de welsprekendheid waarschuwt pé faber voor dingen die de aandacht van het publiek

afleiden. een van de gebaren die hij sterk afraadt: 'het gezellig op en neer drentelen voor het publiek'.

ook het kanarie-boekje het woord voeren geeft deze raad: 'het is onder sprekers een tijd lang mode geweest, bij een redevoering heen en weer te lopen en er zijn zelfs zalen, waarin voor dit doel een podium is gebouwd. deze gewoonte is echter beslist verkeerd. een auditorium zoekt een vast punt. heen en weer lopen verspreidt de aandacht van het publiek.'

volgens tilanus zijn dergelijke waarschuwingen in ons land niet nodig. in zijn een spreekbeurt/voordracht/presentatie houden zegt hij: 'je kunt nederlanders welhaast zeggen: gebaar zoveel mogelijk

(maximaal), want een nederlander kán bijna niet te veel gebaren. er wordt wel eens gewaarschuwd tegen zinloze, stereotiepe gebaren (gebaren als stopwoorden van het lichaam), zoals ijsberen tijdens de voordracht of alsmaar met een stok zwaaien zonder iets aan te wijzen. maar bij de meeste sprekers is dit niet aan de orde. zij staan als een koe in de weide het gemaaide gras te herkauwen en verzetten geen poot:

er wordt over het publiekelijk heen en weer lopen dus verschillend gedacht. steve jobs heeft er grote successen mee geboekt. hij liep over het podium heen en weer, een microfoontje aan de boord van zijn zwarte coltrui vastgemaakt, en hij gebaarde als een stand-upcomedian. iedere manager die zelf niets kan bedenken, doet het hem na. maar ik geloof dat je er terughoudend in moet zijn: het is behalve bij wittgenstein onecht en dus een

vorm van aanstellerij. zulke aanstellerij vergeven we alleen een genie als steve jobs.

ik herinner me nog een voorbeeld van in het openbaar ijsberen, gezamenlijk zelfs, een dubbele onmogelijkheid dus. dit was zo typisch dat je je er niet meer aan kon ergeren. het was het optreden voor de camera van de broers kennedy in hun werkkamer, tijdens een belangrijke slag in de koude oorlog.

ze zaten achter hun bureau, stonden op, trokken hun jasjes uit, gingen weer zitten, stonden weer op en liepen een paar rondjes, trokken hun jasjes weer aan, gingen weer zitten, bij de telefoon, stonden weer op om hun jasjes weer uit te doen, liepen weer wat rondjes. deze scène kon geen ergernis wekken omdat de broers kennedy voortreffelijke toneelspelers waren. eerder ontroerde het dat ze zich er zo demonstratief aan overgaven. ze wisten dat ze gefilmd werden, dus ze speelden dat ze aan het regeren waren. maar tegelijkertijd waren ze ook echt aan het regeren. de grens tussen toneelspel en werkelijk handelen was opgeheven. als kijker had je het gevoel een intieme gebeurtenis mee te maken, maar je wist ook dat je er bewust in was toegelaten.

om je te kunnen bewegen in de ruimte waarin je je bevindt, moet je je ten opzichte van die ruimte oriënteren. buytendijk zegt in zijn

algemene theorie der menselijke houding en beweging dat we altijd onderscheid maken tussen boven en onder, voor en achter, rechts en links.

naar voren is de hoofdrichting. als je vooruit gaat, beweeg je door een vlak dat de wereld in een rechter- en een

linkerhelft verdeelt. 'elk van deze helften,' schrijft buytendijk, 'is het tast- en grijpveld van één hand.' volgens hem verdeel je de wereld niet in een linkeren een rechterhelft op grond van ervaring, van verkregen indrukken en uitgevoerde bewegingen, maar zijn rechts en links noodzakelijk voor een functionele verhouding met de omgeving.

als je wandelt maak je gebruik van je omgeving. van het gezelschap waar je mee in gesprek bent en van de dingen in de omgeving die je gedachten ondersteunen. een mooi voorbeeld waarin de gang van het gesprek gelijk oploopt met de gang van de personages door hun omgeving, levert jacob geels gesprek op den drachenfels uit 1835. ledere verandering in landschap komt overeen met een verandering binnen de gedachtewisseling. het gaat om een paar wandelaars die de letterkundige ontwikkelingen bespreken. ze hebben het vooral over de tegenstellingen tussen het klassieke en het romantische ideaal. een zijpad inslaan is in deze tekst tegelijk een lichamelijke beweging en een terzijde in het gesprek. maakt de weg een bocht, dan krijgt het gesprek een wending. en wordt er een punt bereikt waarop je het hele landschap overziet, dan is dat ook het moment waarop alle standpunten duidelijk zijn neergezet.

van zulke dingen is bij het ijsberen geen sprake. iemand die ijsbeert betreft de omgeving niet in zijn gedachten. wie ijsbeert sluit de omgeving juist buiten. als je in je kamer rondjes loopt, verstoort je de oriëntatie van je lichaam in de ruimte. er is geen voor en geen achter meer, want je zit niet langer stil en tegelijk loop je nergens naartoe. zo is er ook geen rechterhelft en een linkerhelft meer in je omgeving. want bij iedere stap, zelfs gedurende iedere stap, draait het denkbeeldige vlak

dat de ruimte in een rechter- en een linkerhelft snijdt. natuurlijk zijn het onderscheid tussen voor en achter en tussen rechts en links niet opgeheven, maar door de onbestemde beweging van het lichaam doen ze niet langer ter zake. de ruimte speelt geen rol meer.

daarom spreekt het wnt van 'in zijne kamer op en neer loopen' en wordt er bij het woord, ook in het frans en het italiaans, aan een hok gedacht: het ijsberen gebeurt in een omgeving die zo vertrouwd is, dat je je er niet meer in hoeft te oriënteren. in een vreemd landschap en met andere mensen om je heen zou je het eenvoudig niet kunnen.

ik denk dat het rondwandelen van de peripatetici een tussenvorm is. in de gesprekken reageren de deelnemers op elkaar en als het zo uitkomt betrekken ze de dingen uit de omgeving in hun gesprek, dus in hun denken. maar het gebouw waar ze omheen wandelen, en de zuilen waarlangs dat gebeurt, leiden niet af. ze zijn vertrouwd. hun wandeling heeft geen richting en geen doel. net als bij het ijsberen stelt de rondgaande beweging de peripatetici in staat zich in het denken los te maken van hun omgeving.

het ijsberen is bedoeld om losjes na te kunnen denken. de beslissing dat te doen moet zo soepel en ongemerkt worden genomen dat hijzelf geen onderwerp van het denken wordt. je bent op zoek naar iets anders in je hoofd, zoals we dat noemen, en je hebt het gevoel dat je dat te pakken krijgt als je maar niet meer vastzit aan je omgeving. het is een van de meest intieme bewegingen die je kunt maken. zodra je in je hoofd gevonden hebt wat je meende te zoeken, of tenminste zodra je denkt te weten waar in je hoofd je het kunt vinden, ga je weer

zitten. dan is er weer een rechts en een links in je kamer, en ligt het papier of staat de computer weer voor je.

bert wagenaar van kreveld
uit: 'onder woorden' (2020)

sporen

ik heb gezworven langs de randen van de hel. ik was vergeten of ik ergens wilde wonen.

ik was de meest verloren zoon der zonen.

ik was een schaakstuk in mijn eigen geestesspel.

ik was het slachtoffer van ingebeeld bevel, waardoor de koning zelf zich moest onttrenen. uit alle macht beslist om niets te tonen, toonde ik niets, maar iedereen die zag het wel.

te weten nu hoe diep een mens kan zinken; het kennen van die diepte biedt mij zekerheid, ik kan er voor een tijdje zeker tegen.

of een ontsparing leidt tot nieuwe wegen
of dat een nieuwe weg weer tot ontsparing leidt: wie eens verdrongen is kan niet meer verdrinken.

jan joris lamers:
florette dijkstra
uit: 'rumoer' 2019

'over het begin van kunst'

de respons op kunst is onveranderlijk, ook in de loop van duizend jaar, wat bewijst dat kunst bij het leven hoort.

odilon redon
aan zichzelf

de schilder odilon redon bracht zijn jeugd door op het oude, nogal verwaarloosde familiedomein peyrelebade in de medoc, een streek die ligt ingeklemd tussen de monding van de garonne en de atlantische oceaan. het gebied was beroemd om zijn wijn, maar grote delen waren desolaat en onvruchtbaar. het landgoed werd omringd door wijngaarden en oude boomgroepen. verderop lagen heidevelden en verwilderd land. de wegen waren slecht begaanbaar - het waren eerder modderpoelen dan karrensporen, die vaak diep de wildernis in liepen. nergens stonden omheiningen, alles leek van iedereen te zijn.

zijn ouders woonden niet op het landgoed; ze lieten de zorg voor odilon en zijn oudere broer over aan een oom, die het familiebezit beheerde. de broer speelde prachtig piano. de muziek klonk elke dag door het huis. odilon zei later dat hij was geboren op geluidsgolven.

hij leed onder een zwakke gezondheid. geregeld had hij last van epileptische aanvallen en was hij somber gestemd. van de dokter mocht hij zich lichamelijk en geestelijk niet inspannen. hij ging bijvoorbeeld pas op latere leeftijd naar school.

op het landgoed kwamen maar weinig mensen langs. kwam er al eens iemand, dan was het een van de arme, schuwe bewoners uit de streek die werkzaamheden verrichtte op het domein. odilon was dus vaak alleen. het liefst keek hij vanuit de schaduw van het huis of vanonder een boom naar de wereld. hij was dan zelf onzichtbaar en zag alles tot in de details tot leven komen. bijna elke dag ging hij eropuit, de wildernis in, want hij had alle tijd om de streek te verkennen. niet om hele einden te lopen, maar om ergens in de hei op zijn rug te gaan liggen en naar de wolken te kijken en er steeds andere gedaanten in te zien. draaide hij zich om, dan kwam hij in een bijna tegengestelde wereld terecht en verloor hij zich daarin.

hij zag minuscuul kleine beestjes tot leven komen, vechten voor hun bestaan en ook steeds vernietigd worden; een proces waarop hij geen vat had. maar in zijn schetsboek probeerde hij het vast te leggen. hij zag dat alles onderhevig was aan een willoze, onmenselijke kracht. een kracht die hij zelf wilde zijn als hij tekende. hij werd verrast door de veranderingen die de hele dag door plaatsvonden: in de nuances van het licht, de natuur, de mensen. elke avond zag hij hoe alles wat vorm had door de vallende duisternis werd opgegeten. 's nachts, in bed, kreeg hij er vreselijke nachtmerries over. op den duur zag hij alleen nog schaduwen. daarin hield zich van alles schuil. iets kon elk moment tevoorschijn komen en gaan leven. eigenlijk keek hij door het donker heen.

als hij aan een tekening begon, maakte hij het witte papier eerst zwart, want wit was voor hem de dood en zwart ontdeed het wit van zijn vernietigende kracht. zodra het papier zwart was, kon het leven tevoorschijn komen. hij hoefde het maar te volgen met zijn tekenende hand. in zijn ogen hadden dingen en mensen geen contouren. die tekende hij dus niet. het verstand legde daar een grens, het scheidde het een van het ander en deelde de wereld in stukken. zijn tekeningen hadden geen grenzen nodig, want voor hem was alles deel van dezelfde werkelijkheid.

wat op het papier verscheen, bleef ook nooit hetzelfde. een oog nam de vorm aan van een gezicht, het gezicht werd een ster aan de hemel, de hemel transformeerde tot een veld vol bloemen, een bloem werd zon, de zon een oog.

het liefst gebruikte hij houtskool: het was het zwartste, grofste en meest weerbarstige tekenmateriaal dat er bestond. hij had er zijn hele leven voor nodig het te kunnen hanteren. iemand die met houtskool werkte,

moest ernstig van gemoed zijn en openstaan voor de seizoenen die zijn geest beïnvloedden. de combinatie van ernst en houtskool maakte dat odilon tijdens het tekenen voortdurend waakzaam en zorgzaam was. ernst en houtskool konden overigens ook tot heel lelijke tekeningen leiden.

het lukte hem nooit het papier helemaal zwart te maken. doordat houtskool brokkelig van structuur was, liet het altijd een beetje licht door. maar zodra het papier overdekt was met de zwarte korrels, kon het beeld opdoemen en gaan transformeren. niet omdat odilon bepaalde wat het zwart moest doen, maar omdat de tekening erom vroeg. tekenen was hetgeen in zijn innerlijk leefde naar het licht brengen, ook al werd het beeld daardoor gitzwart. het was suggereren en proberen, om het meest onzichtbare en onwaarschijnlijke tot leven te laten komen.

volgens odilon hielden de mensen niet van zwart. ze hielden ook niet van tekeningen. dat kwam omdat ze bang waren voor het onverwachte en ondefinieerbare. maar 'zwart laat zich niet prostitueren', zei hij.

hij zag dat er in ieder mens een kunstenaar school en dat iedereen gelijke mogelijkheden had om de kunstenaar in hemzelf naar buiten te brengen. maar soms lukte het niet en niemand wist waarom dat zo was. om kunstenaar te worden moest je in elk geval gezond zijn, een leven leiden met veel rust en bescheiden en eenzaam zijn. pas dan kon je je instinct volgen en openbaarden de duisternis en het houtskool de geheimen en eigenschappen van de materie - die zich aan elke analyse onttrokken.

voor wie echt oud was, viel houtskool niet meer te hanteren. het sloopte degene die tekende.

jochum veenstra

yasunari kawabata

uit: 'het sneeuwland' (1947)

vertaling c ouwenhands

shimamura was opgegroeid in beneden-tokyo.* vanaf zijn jeugd was hij vertrouwd met het kabuki-toneel, maar in zijn studententijd ging zijn belangstelling over op de dans en het dansdrama. het lag in zijn aard om de dingen grondig te bestuderen en zo verdiepte hij zich in oude documenten, bezocht de leiders van de verschillende dansscholen, kwam tenslotte ook in aanraking met de jongere experts en zelfs schreef hij wat men zou kunnen noemen essays en kritische artikelen over het onderwerp. hij moest zich wel diep teleurgesteld voelen over het doodlopen van de oude traditie van de japanse dans en over de zelfvoldane pogingen van de nieuwlichters. maar juist toen hij tot de conclusie was gekomen dat hem niets anders overbleef dan zichzelf actief voor de dansbeweging in te zetten en de jongere figuren in de danswereld hem daar ook toe probeerden over te halen, had hij zich plotseling op het westerse ballet geworpen. hij ging naar geen enkele japanse dansvoorstelling meer toe. in plaats daarvan verzamelde hij boeken en foto's over de westerse dans en geen moeite was hem te veel om ook aanplakbiljetten en programma's uit het buitenland te krijgen. het was meer dan alleen nieuwsgierigheid naar het vreemde en onbekende. de nieuw verworven vreugde lag in de onmogelijkheid om met eigen ogen westerse dansers te zien optreden. shimamura weigerde zelfs om naar japanse balletdansers te gaan kijken. niets was comfortabeler dan aan de hand van westerse boeken over het ballet te schrijven. een ballet dat hij niet zelf gezien had, was als een sprookje uit een andere wereld. meer dan om iets anders, ging het

om een aan de schrijftafel gebonden visie, een paradijselijke lyriek. hij noemde het studies, maar het waren in feite de uitingen van zijn eigen ongebreidelde fantasie. hij waardeerde het ballet niet als een levende, lijfelijke danskunst maar hij gaf de voorkeur aan zijn eigen fantastische dansvisie zoals die uit woorden en beelden in westerse boeken op kwam wellen. het was alsof hij verliefd was op iemand die hij nooit had gezien. de inleidingen tot het westerse ballet, die hij van tijd tot tijd schreef, bezorgden hem een plaats onder de mindere goden van de literaire wereld. hoewel hij er zelf om lachte, gaf het hem, de man zonder beroep, toch een zekere voldoening.

* hier vind je de oude handelswijken, hier bloeide het traditionele japanse toneel.

verantwoording ligt bij de open kunstenaarsvereniging 'de republiek' (sinds 1992) en 'de balie' (sinds 1982)

inlichtingen:

<https://debalie.nl/>

<https://www.discordia.nl/>

<https://barreland.nl/>

deze keer met:

matthias de koning, margijn bosch, jochum veenstra, annette kouwenhoven, jair stranders, alexander nieuwenhuis, bert wagenaar van kreveld, nadia basurto, stef van es, mark haanstra, miranda prein, vincent van den berg, roland van ulden, victor dijkstra, jan joris lamers.

correspondentie:

riserv@gmail.com

